

התוועדות

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

מוצש"ק פ' בא, יו"ד שבט, ה'תשל"ג

חלק ב – יוצא-לאור לשי"פ ויחי, י"ד טבת, ה'תשי"פ

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות ושמונים לבריאה

שנת השבעים לנשיאות כ"ק אדמו"ר זי"ע

לעילוי נשמת

הרה"י הרב ר' זאב דוב בהרה"י ר' יהודא ליב ז"ל

נפטר י"ד טבת, ה'תשע"ח

זוגתו הרבנית מרת גיטל לאה בהרה"י ר' ישראל ז"ל

נפטרה ט"ו מנחם-אב ה'תשע"ד

ת' נ' צ' ב' ה'

נדפס על ידי בנם וכלתם

הרה"י ר' אהרן וזוגתו מרת רבקה

לזכותם ולזכות כל יוצאי חלציהם

שיחיו לאריכות ימים ושנים טובות

סלונים

ב

בי"ה. ז' אדר ב' תשי"ד
ברוקלין

ברכה ושלוש!

נעם לי לקבל מכתבה מכ"א אד"ר. בו כותבת אשר השיגה משרה מתאמת, והעיקר אשר נתחזקה ברוחה כנראה מכתבתה ועוד יותר מבין השיטים. אשר חיזוק הרוח נוגע לא רק בענינה הפרטי אלא גם בהעבודה עם הזולת וביחוד נוגע לאותם אשר השי"ת הצליחם ונתן חלקם בשדה חינוך הכשר.

בודאי למותר לעוררה על ההכרח בכל הזמנים ובפרט בימינו אלה ובארץ הקדושה ת"ו להדריך בהילדים הענינים דיראת שמים ולא בדרך שקלא וטריא, אלא כדבר הפשוט ומוכרח. אשר המחונכים באופן כזה בודאי יוכלו ללחום נגד הרעות הרעות המנשבות בזמן האחרון ברחוב היהודים. ומובן ג"כ אשר בכדי להפיח רוח יראת שמים בתלמידים הרי בהמשפיע צריך להיות במדה יותר רבה טופח על מנת להטפוח. והשי"ת יצליחה בכל הנ"ל.

בברכה

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

ב

טופח על מנת להטפוח: לשון חז"ל — ברכות כה, ריש ע"ב. ועוד.

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"פ ויחי, י"ד טבת הבעל"ט, הננו מוציאים לאור חלק שני מהתוועדות מוצש"ק פ' בא, יו"ד שבט, ה'תשל"ג, הנחה בלתי מוגה (חלק ראשון י"ל לש"פ ויגש, המשך ההתוועדות י"ל אי"ה בשבועות הקרובים).

*

בתור הוספה — מכתבים (תדפיס מכרכי אגרות-קודש שמכינים עתה לדפוס).

*

ויה"ר שנזכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו גו'", ומלכנו נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי תצא".

ועד הנחות בלה"ק

י"ב טבת, ה'תש"פ,
שנת השבעים לנשיאות כ"ק אדמו"ר זי"ע,
ברוקלין, נ"י.

©

Published and Copyright 2020 by
LAHAK HANOCHOS INC.

788 Eastern Parkway Suite #408 | Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610

info@lahak.org • http://www.lahak.org

The Kehot Logo is a registered trademark of Merkos L'inyonei Chinuch.

5780 • 2020

Printed in the United States of America

נדפס באדיבות דפוס

The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237

(718) 628-6700

נסדר והוכן לדפוס

על ידי חיים שאול בן חנה

בדפוס „ועד הנחות בלה"ק"

(718) 604-2610

נדפס בסיוע ולזכות יצחק בן לאה וזוגתו רבקה ויקה בת רחל ומשפחתם שיחיו

הוספה

א

בי"ה. כ"ב אדר תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

... מזכיר את בנו ... שיי. ומבקש לעורר רחמים עליו שישב לדרך התורה והמצוה. אבל אינו כותב את גילו, וכן פרטים יותר ממעשהו, אופן חינוכו וכו'. ובטח ימלא זה בהזדמנות הבאה. ובכל אופן הנה שמענו כמה פעמים מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, אשר חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם, ובפרט כשבאה מאב לבן שאז בודאי הם דברים היוצאים מן הלב שכפי מרז"ל נכנסים אל הלב, וידוע ג"כ מרז"ל כל מי שיש בידו יראת שמים דבריו נשמעים, אשר ליראת שמים שהיא מפני הקב"ה האין סוף הרי גם כן כמה וכמה מדריגות אין סוף, ובמילא ככל אשר המוכיח מוסיף בעניני יראת שמים תגדל פעולת דבריו והשי"ת יצליחו בכל הנ"ל.

בברכת חג הפסח כשר ושמח.

נ"ב:

מהנכון הי' לבדוק את המזוזות בביתו ובפרט על דלת החדר בו ישן בנו ... הנ"ל שיי.

מדפיסים עתה ספר התניא מחדש, וכשיצא לאור — בלי נדר יושלח לו כבקשתו.

א

שמענו .. מכ"ק מו"ח אדמו"ר .. חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם: ראה אג"ק שלו ח"ב אגרת תסו (ע' רכו). ח"ד אגרת תתקסו (ע' רד — נעתק ב"היום יום" יב תשרי). ובכ"מ. דברים היוצאים מן הלב שכפי מרז"ל נכנסים אל הלב: ראה ס' הישר לר"ת שיי"ג. הובא בשל"ה סט, א.

מרז"ל כל מי שיש בידו יראת שמים דבריו נשמעים: ברכות ו, ב.

מדפיסים עתה ספר התניא מחדש: נדפס — קה"ת, תשי"ד. וראה גם אג"ק ח"ז אגרת בעד (ס"ג). ב'קיא.

ו. דובר לעיל אודות כללות העבודה בהפצת היהדות, שיכולה להיות באופנים שונים ובדברים שונים — שבכל דור, בכל שנה ובכל תקופה ישנו תפקיד מיוחד שבו צריכה להיות עיקר ההתעסקות.

וכיון שנתמעטו הלבבות, ואין זה מצב של מנוחה וריכוז כפי שהי' בעבר שיוכלו לבד להתבונן ולהגיע למסקנא במה מתבטא התפקיד המיוחד של תקופה זו — מתחשב הקב"ה במצב הדורות, ש"אכשור דרא" בתמי"י³⁵, ונותן כמה סימנים ברורים כדי שיהי' ניכר בוודאות, ללא ספיקות, במה מתבטא התפקיד המיוחד של תקופה מיוחדת זו.

זאת ועוד:

כיון שזהו תפקיד מיוחד שיש לו חשיבות גדולה והכרח גדול — הרי מובן שלא רוצים לסמוך על כך שכנראה יתפסו כולם בשכלם מהו התפקיד, ולא נורא אם יהי' מיעוט שלא יתפסו, אלא בגלל חשיבותו של התפקיד המיוחד, באים הסימנים באופן ברור כל כך שלא יהי' ספק לאף אחד במה מתבטא התפקיד המיוחד בתקופה זו.

ובכן: אחד הסימנים הכי ברורים באופן שאין צורך לחשוב ולהתבונן במה צריכה להתבטא השליחות שלו בהתעסקות ויגיעה בהפצת טוב וקדושה ויהדות — כשבאים אליו ודופקים על הדלת, ודורשים ממנו לעשות זאת, ולא רק פעם אחת, אלא כמה פעמים, ובאופן לבבי וכו', שאז ברור הדבר ללא כל ספק שזהו התפקיד שלו.

וע"ד שמצינו בנוגע לצדקה בכלל — שיש בזה כמה דרגות³⁶, ולכן, כשיש לו כספי צדקה צריך לחשוב לאיזה ענין של צדקה ליתן זאת — שכאשר בא עני לביתו ודופק בדלת ואומר שיש לו צורך בזה בשביל חיי נפשו, אזי אין שאלה וספק בדבר שישנו החיוב ד"לא תקפוץ את ידך"³⁷, וצריך ליתן מה שהעני מבקש ממנו³⁸.

ז. ובכן, מצב זה רואים בפרט בתקופתנו — בענין החינוך:

בזמנים שעברו היון יכולים לחשוב מה לעשות עם כספי ציבור — אם לנצלם עבור רפואת חולים, לבנות בית-רפואה ("א שפיטאל"), או לבנות בית-הכנסת ובית-המדרש נאה וכיו"ב, או ליתנם עבור חינוך, והיו בזה כמה שיטות.

(37) פ' ראה טו, ז.

(35) יבמות לט, ב (ובפרש"י). וש"נ.

(36) ראה רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י. (38) ראה גם לקמן סכ"ט.

טושו"ע יו"ד סרמ"ט.

אבל בזמנינו זה, בשנים האחרונות ובחדשים האחרונים, יצא הדבר מגדר כל הספיקות — כיון שאלו שזקוקים לחינוך, הנוער, אינם ממתנינים עד שיבואו אליהם ויסבירו להם שהגיע הזמן לחנך אותם וללמד אותם דבר שאינם יודעים עדיין, אלא הם באים בעצמם ומרעישים ("מאָכּן אַ גאַנצן טומל"): מדוע לא מתעסקים עם החינוך שלהם?! ...

אך כיון שהם עומדים עדיין קודם החינוך, לפני שלימדו אותם כללות הדבר, או עכ"פ ללא כל הפרטים — לא יכולה דרישתם להיות באופן ברור, שיאמרו שרצונם שיחנכו אותם ב"אל"ף-בית" של יהדות, ומה"אל"ף-בית" יוסיפו להתעלות עד שיגיעו לתכלית השלימות, ולכן דרישתם היא בבחינת "ניבא ולא ידע מה ניבא", "ביקש ולא ידע מה ביקש": הם רק עומדים ודופקים על כל הדלתות, וזועקים שיש להם חיים רקים, ודורשים בכל לשון של בקשה והפצרה שיעניקו להם תוכן בחיים. הם לא אומרים בפירוש שכוונתם ליהדות — שהרי לא קיבלו חינוך שיעמיד אותם על דרך הישר והטוב לידע זאת; הם רק יודעים בנוגע לכל מה שהי' עד עתה, שנשאר חלל ריק!

הקב"ה נתן לו נשמה וגוף, ונתן לו ימים וכשרונות — אבל הוא לא יודע כיצד לנצל אותם. כל מה שהראו לו עד עתה — לא "לקח" אותו; הוא עשה ענינים מסויימים באופן של "מצות אנשים מלומדה"³⁹, מצד ההרגל, כיון שכך אמר לו אביו, כך אמרה המשפחה או החברה וכו', אבל הוא נשאר ריק מכל תוכן, ואין לו תוכן בחיים.

וכך מסתובבים ותועים, דופקים על כל הדלתות ומנסים בכל מיני דרכים, ונשארת הריקנות כמו מקודם; ולכל היותר ניתוסף עוד ענין של מרירות — כיון שניסה עוד ענין, והקדיש עבורו כמה זמן, מרץ והשתדלות כו', ואעפ"כ נשאר ריק כמו קודם.

וכיון שכן, הרי כל אלו שיודעים מהי יהדות — צריכים לקרב את הנוער ליהדות.

ח. ובהקדמה:

כדי לדעת מהי יהדות — לא צריך להיות דתי, מאמין או אפילו בעל-שכל; די רק לשאול ולבחון כיצד יתכן שהעם היהודי נשאר קיים למרות כל הקשיים, רדיפות וגזירות שעברו עליו במשך שלש וחצי אלפי שנה, ואילו העמים שעשו את הגזירות והרדיפות — החל ממצרים, כפי

התורה והמצוה — לימוד בפשטות, ויתירה מזה — להראות להם דוגמא חי' מחייו האישיים, כפי שרואים בפועל שבאופן כזה היא ההשפעה הגדולה ביותר.

ולכן: מבלי הבט על אופן הנהגתו עד להתוועדות, שזהו "פרק" ו"חשבון" בפני עצמו — הנה מכאן ולהבא נעשה מפיץ של יהדות, תורה ומצוות, בכל זמן ובכל מקום, עי"ז שמראה דוגמא חי' מחייו, שמתעסק בהחזקת מוסדות חינוך שמלמדים ומחנכים ומגדלים בדרך התורה והמצוה, ולא נותן מנוח לכל אלו שיש להם כסף או אפשרויות לפעול בזה, שלא ינוחו, ויעשו ככל הדרוש וככל האפשרי, ויותר מזה, בהפצת היהדות בכלל, ובפרט בנוגע לדור הצעיר שדורשים תוכן בחיים.

וכאמור לעיל (ס"ד) — יש לעשות זאת בשמחה ובטוב לבב, דכיון ששמחה פורץ גדר⁶¹, פועלת השמחה שהעבודה תהי' קלה יותר, כיון שמתבטלים כל הגדרים וההגבלות, ובודאי יעזור הקב"ה שתהי' העבודה בהצלחה רבה.

וכן ממלאים את השליחות להעמיד על דרך הישר כו"כ מהנוער היהודי, להשיב אותם אל הענין שהוא ה"עצם" שלהם, ו"בנערינו .. בבנינו ובבנותינו"⁶², יחד עם "זקנינו", הולכים לקבל פני משיח צדקנו, ובקרוב ממש.

* * *

(61) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. (62) בא יו"ד, ט.

ועוד.

(39) ישע"י כט, יג. וראה תניא פל"ט (נג, ב). ובכ"מ.

ולכן, אם נכשל פעם (ואפילו בסמיכות זמן) — יכול גם לשוב בתשובה, וכדברי הרמב"ם⁵⁶ שע"י התשובה נעשה "אהוב ונחמד .. לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה .. מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו", "צועק ונענה מיד, שנאמר⁵⁷ והי' טרם יקראו ואני אענה"⁵⁸ (לא כמו צדיק, שצריך להתפלל תחילה, ולאח"ז ממלאים בקשתו).

י. ולכן:

כשרואים בזמננו שהנוער באים ודופקים בכל הדלתות, ואומרים שיש להם חיים רקים, ולכם מבקשים ודורשים שיעניקו להם תוכן בחיים — הנה כל איש ישר הולך, כל מי שרוצה למצוא את האמת, ולהתנהג לפי מה שגילה, ברור הדבר שהתוכן בחיים צ"ל באותו אופן שחיו יהודים, בתור עם ובתור יחידים, כמשך יותר משלש וחצי אלפי שנים מאז מתן-תורה — יהדות, תורה ומצוות, שהם "חיינו ואורך ימינו"⁵⁹, ובפרט מה שניתוסף בזה גופא בתקופה הכי אחרונה, כפי שיתבאר לקמן. וכך נותנים לנוער את התוכן האמיתי בחיים, באופן שהם יהיו מאושרים, ובדרך ממילא יהיו מאושרים גם הוריהם וזקניהם וקרוביהם, ועאכו"כ אלו שיעמידו אותם על הדרך הנכונה.

יא. וכל זה מודגש במיוחד כשמתאספים יחד בקשר ליום הלולא של יהודי שמסר נפשו להפיץ יהדות בכל זמן ובכל מקום, ובאופן שלמרות היותו במדינה כזו שהיו נגדו מאה ושמונים מליון אנשים⁶⁰, לא התיירא ולא התחשב בכך, וחיפש ילד או ילדה לספר להם שהם בני אברהם יצחק ויעקב ובנות שרה רבקה רחל ולאה, ולכן צריכים ללמוד ולהתנהג כפי שהתנהגו זקני זקניהם.

אלא שבעל ההילולא הי' בכחו לילך לפינה רחוקה, ולמצוא שם את הילד היהודי והילדה היהודי; ואילו עלינו הקילו את העבודה — שילדי ישראל באים מעצמם לכל אחד ודופקים על כל הדלתות ואומרים שיש להם חיים רקים, ומבקשים שיתנו להם תוכן בחיים — הרי זו לא רק מצוה, אלא חוב קדוש, ובלשונו של בעל ההילולא: עד כדי מסירת-נפש, לתת להם תוכן אמיתי בחייהם, עי"ז שילמדו אותם דרך

(56) הלי' תשובה פ"ז ה"ד.

(57) ישע"י סה, כד.

(58) שם ה"ז.

(59) נוסח תפלת ערבית. ע"פ לשון הכתוב

— ס"פ נצבים.

(60) ראה גם תו"מ ח"ג ע' 178.

שקראנו היום בתורה ובהפטרה, וכן כל המלכיות שלאח"ז, אשור, בבל, יון ואדום וכו', ש"נקראו ע"ש מצרים ע"ש שהם מצירות לישראל"⁴⁰, ע"י הגזירות וכו', ועד לגזירה הכי קשה, שבלבלו ומנעו אותם לידע אודות יהדות ולחיות כמו יהודי — לא נשאר מהם שריד ופליט, ורק יהודים, שהיו תמיד "המעט מכל העמים"⁴¹, נשארו בקיומם.

וכיון שכן, הרי בהכרח לומר שהסיבה לכך קשורה עם ענין שמוצאים אותו בכל אלפי השנים מאז שבנ"י נעשו לעם.

ולכן⁴²:

אי אפשר לומר שזהו ענין הלשון והשפה — שהרי אפילו בזמן שביהמ"ק הי' קיים היו כבר יהודים שדיברו שפות אחרות (כמסופר בתנ"ך⁴³), אפילו בזמן בית ראשון, ועאכו"כ בזמן בית שני ובגלות בבל שבינתיים, ועאכו"כ לאחרי שבנ"י נפוצו בכל הארצות, שדיברו בחיי היום-יום לפי לשון המדינה — שבעים לשונות; ואעפ"כ נשאר אותו העם היהודי כפי שהי' במתן-תורה, גם לאח"ז, בזמן בית ראשון ובית שני, ולאחרי שנפוצו בכל הארצות.

ועד"ז אי אפשר לומר שזהו הענין שנקרא עתה "תרבות" ("קולטור") או מנהגים וכו' — שהרי הי' בזה חילוק ושינוי מן הקצה אל הקצה במשך אותם אלפי שנים.

הענין היחידי שלא השתנה אלא נשאר באותו אופן במשך כל אלפי השנים — הרי זה ענין התורה, כאמור לעיל ש"התורה הזו לא תהי' מוחלפת", התורה שניתנה במעמד הר סיני לפני יותר משלש וחצי אלפי שנה, שבה נאמר (מיד בעשה"ד) "זכור (או שמור) את יום השבת"⁴⁴, ועד"ז שאר הציוויים שבתורה, ועד לאכילת כשרות (כמ"ש בפרשה שלאח"ז⁴⁵), והנחת תפילין — כפי שקראנו בפרשת השבוע⁴⁶: "והי' לך לאות על ירך גר' ולטוטפות בין עיניך" — בענין זה לא הי' שום חילוק.

— ביאור ופירוש התורה, נאמר בכל מדינה לפי לשונה, אבל השינוי הוא רק בנוגע ללשון, ואילו בנוגע לתוכן הדברים, נאמר בכל הלשונות הענין ד"שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד"⁴⁷, "אנכי הוי' אלקיך" ו"לא יהי' לך אלקים אחרים"⁴⁸, יחד עם כל עשרת הדברות,

(40) ב"ר פט"ז, ד.

(41) ואתחנן ז, ז.

(42) ראה גם תו"מ חנ"א ע' 343. וש"נ.

(43) נחמ"י יג, כד.

(44) יתרו כ, ח (ואתחנן ה, יב).

(45) משפטים כג, יט.

(46) בא יג, ט"ט.

(47) ואתחנן ו, ד.

(48) יתרו שם, כ"ג.

שכוללים כל תרי"ג מצוות (כפי שמביא רש"י בפירושו על התורה⁴⁹ בשם אזהרות ר' סעדי" גאון, שמזה מובן שגם ילד בן חמש יכול להבין שעשה"ד כוללים כל תרי"ג מצוות).

ובענין זה אין שום חילוק: התפילין שהניח משה רבינו מיד לאחרי מ"ת (או גם לפני מ"ת, כהדעות בזה⁵⁰) — הם אותם התפילין שהניחו אח"כ בזמן שביהמ"ק הראשון ה' קיים, בזמן שביהמ"ק השני ה' קיים, ולאחרי שנפוצו בין שבעים אומות העולם, ואותם תפילין מניחים עד היום הזה.

ועד"ז הציווי "שמור את יום השבת לקדשו" — שאצל בני" נשאר יום השביעי ליום השבת ללא שום שינויים. ישנם אלו ששינו זאת ליום ראשון או ליום ששי, כמו הנוצרים והמוסלמים; אבל אצל בני" לא נשתנה הדבר מאז ששמעו הציווי "שמור את יום השבת לקדשו" עד לימינו אלו. ועד"ז בשאר הציוויים שבעשה"ד, ובכל תרי"ג מצוות, כמבואר לעיל.

ואע"פ שלכאורה יש שינוי שבזמן שביהמ"ק ה' קיים הקריבו קרבנות, משא"כ בזמן הגלות — הרי בנוגע למצוה של הקרבת קרבנות נאמר לכתחילה שמצוה זו היא רק בזמן שישנו המשכן או המקדש;

כשם שבנוגע לציווי "שמור את יום השבת לקדשו" נאמר שהזהירות מעשיית מלאכות היא רק ביום השביעי, ולא בששת ימי החול, כמו"כ נאמר בנוגע למצוות התלויות בביהמ"ק, שקיומם הוא רק כשביהמ"ק קיים. ועד"ז בשאר הענינים שהתורה עצמה הוסיפה שקיום מצוה זו הוא בזמן מסויים ובמקום מסויים ובתנאים מסויים;

אבל כשאין תנאים מסויים, במצוה שאינה תלויה לא בזמן ולא במקום, מצוה שאין הזמן גרמא ולא המקום גרמא — אין בזה שום שינויים.

ועד"ש שבקרבנות עצמם לא ה' חילוק בין המשכן למקדש ראשון ומקדש שני, מלבד החילוקים שנימנו בגמרא במסכת זבחים⁵¹ ובשאר המקומות שבהם מדובר אודות החילוקים שבין המשכן למקדש ראשון ומקדש שני.

וכאמור, אין זה ענין שקשור עם אמונה; יש צורך רק בשכל הישר

(ולא להיות משוחד להצדיק את עצמו ולהיות פורק-עול ח"ו, שלא לעשות את רצונו של הקב"ה), לרצות לראות את המצב כמו שהוא.

ונמצא, שאצלנו העבודה קלה יותר מכמו שהיתה בשעת מתן תורה — כיון שאז ה' צורך באמונה, שכאשר ילכו בדרך התורה, אזי יעמדו בכל הקשיים; אבל עכשיו אין צורך בענין של אמונה, לסמוך על סיפור של מישהו — שהרי בידו הברירה לעיין בעצמו בדברי ימי בני ישראל, ולראות ש"אלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה גו' איש וביתו באו"⁵², ולאחרי כן "יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים"⁵³ (כמסופר בפרשה שקראנו ביום הש"ק), ואף אחד לא נשאר במצרים; ועד"ז בדורות שלאח"ז, כפי שנרשם הן אצל יהודים והן אצל אינם יהודים, שהעם היהודי שמר על קיום תרי"ג מצוות ועי"ז נשאר בקיומו עד שנת תשל"ג, ולאחרי זה, עד ביאת משיח צדקנו, וגם לאחרי זה, כיון שהתורה הזו לא תהי' מוחלפת.

ט. אך עדיין יכולים לשאול: הרי ישנם גם יהודים שמאיזה טעם שיהי' אינם אווזים בכך?!

ובכן, גם זה לא חידוש:

מיד לאחרי מתן תורה היו יהודים שאמרו "ניתנה ראש ונשובה מצרימה"⁵⁴, להתנהג כמו המצריים, ועד — יהודים שעשו בפועל עגל הזהב (לא יעלה ולא יבוא, ולא יזיק זכרון זה לאף אחד).

וכאשר מסתכלים לראות מה נעשה מיהודים אלו לאחרי זמן קצר — הרי זה אחד מן השתים: או ששבו בתשובה וחזרו להיות יהודים שומרי תורה ומצוה, או שנאבדו לגמרי ולא נשאר מהם שריד ופליט בעם ישראל⁴².

וזהו גם הוראה, שכאשר מאיזו סיבה שתהי' חסר אצל יהודי בקיום התומ"צ, אין זה מצב שמאפשר לו ח"ו לעזוב את היהדות, אלא כפי שרואים שמיד לאחרי מ"ת היו כבר כאלו שהלכו הצדה כו', אבל לאח"ז עשו תשובה ושבו לעם ישראל ונשארו עמו עד היום הזה — שהרי ישנו דין בהלכה שציבור הוא דבר תמידי, ובלשון הגמרא⁵⁵: "אין הציבור מתים"; אותו ציבור שהי' בזמן משה רבינו — ישנו גם עתה.

(55) הוריות ו, א. וראה לקו"ש חל"ג ע' 129. וש"נ.

(52) ר"פ שמות.
(53) בא יב, מא.
(54) שלח יד, ד.

(51)

(49) משפטים כד, יב.
(50)